

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ СИСТЕМНОГО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Статтю присвячено опису специфіки використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі системного розвитку інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів. Зокрема, аналізу підлягає використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення якості й ефективності освітньої та управлінської діяльності в освітній установі. Увагу зосереджено на використанні телекомунікаційних проектів, а також системи портфоліо. Виокремлено основні напрями, за якими відбувається впровадження телекомунікаційних проектів в освіту, а також визначено критерії оцінювання якості проведення телекомунікаційних проектів. Водночас виокремлено основні функції електронного портфоліо й визначено критерії його оцінювання.

Ключові слова: інформаційна культура, майбутні соціальні педагоги, інформатизація освіти, навчальний процес, освітній процес.

Визначальною ознакою сучасного етапу розвитку суспільства є формування нового інформаційного середовища, укладу життя, що впливає на ефективний розвиток творчого потенціалу особистості й вимагає від системи вищої професійної освіти розв'язання завдань розвитку нового типу інтелекту, нового інформаційного світогляду, котрий ґрунтується на розумінні визначальної ролі інформації та інформаційних процесів у природних і соціальних явищах, інформаційної культури (ІК) майбутніх громадян країни, створення іншого образу та способу мислення майбутніх фахівців, пристосованих до швидко змінюваних економічних, технологічних, соціальних й інформаційних реалій навколишнього світу. Враховуючи те, що системний розвиток ІК майбутніх фахівців відбувається в усіх галузях суспільної практики, основний акцент зроблено на створення й розвиток інформаційно-розвивального освітнього середовища вищого навчального закладу (ВНЗ), активізацію соціумних чинників, які впливають на сформованість ІК викладачів і майбутніх фахівців.

Таке формулювання питання актуалізує проблему ІК майбутніх фахівців і включає розмаїття аспектів, пов'язаних із людиною та її соціумом, системою вищої професійної освіти, а також необхідну сукупність особистісних якостей майбутнього фахівця, його соціально-педагогічний та інформаційно-комунікаційний потенціал, які дають змогу вільно використовувати у своїй професійній діяльності інформаційні засоби й об'єкти щодо конкретної особистості, соціальної групи, колективу, соціуму (Р. Гуревич, М. Жалдак, О. Карабін, А. Коломієць, М. Левшин, Н. Морзе).

Особливий внесок у вирішення методологічних проблем системного розвитку ІК зробили А. Гречихін, Н. Зинов'єва, А. Ракитов, Е. Семенюк, В. Фокеєв, Ю. Шрейдер.

Змістовні аспекти формування ІК особистості висвітлено в працях А. Виноградова, Д. Зарецького, А. Кушніренко, О. Медведєвої, Ю. Первиніна, А. Ракитова, В. Самохвалової.

Проблема виявлення передумов системного розвитку ІК майбутніх фахівців була в полі зору цілої групи вітчизняних (Т. Алексеєнко, О. Гомонюк, Т. Єжова, І. Зверєва, Н. Куб'як, Ю. Овод, О. Пенішкевич та ін.) і зарубіжних (М. Ващенко,

В. Гаграй, З. Кошкунова, В. Краєвський, А. Маркова, О. Миролубов, Г. Сухобська та ін.) дослідників.

Мета статті – розкрити специфіку використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі системного розвитку інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів.

Реалізація основних задумів викладачів щодо структури та способу презентування матеріалу уможлиблюється лише за їх діяльнісної участі у створенні електронного навчального курсу (ЕНК). Така спільна робота викладачів і групи розробників є найефективнішою, оскільки вона дає змогу включати окремі готові фрагменти в навчальний процес, апробуючи їх і своєчасно вносити необхідні корективи [1, с. 63].

Використання засобів ІКТ з метою підвищення якості й ефективності освітньої та управлінської діяльності в освітній установі (ОУ) передбачає створення моделей інноваційних і вдосконалення наявних педагогічних технологій, які функціонують на ґрунті засобів ІКТ, які реалізують якість підготовки майбутніх соціальних педагогів на базі автоматизованих та експертних систем, розроблення автоматизованої системи обліку поточної успішності й підсумкового тестування на ґрунті ІКТ, удосконалення механізмів управління системою освіти на ґрунті використання комунікаційних мереж, автоматизованих баз і банків даних науково-педагогічної інформації та інформаційно-методичних матеріалів, забезпечення розв'язання питань автоматизації внутрішньоуніверситетського управління на ґрунті методології системного та кваліметричного підходів [3, с. 27].

Комп'ютерні моделі мають низку серйозних переваг перед моделями інших видів завдяки своїй гнучкості й універсальності. Використання моделей на комп'ютері дає змогу вповільнювати та прискорювати плин часу, стискати або розтягувати простір, імітувати виконання дій дороговартісних, небезпечних або просто неможливих у реальному світі.

Технологія телекомунікації – це сукупність прийомів, методів, способів і засобів опрацювання, інформаційного обміну, транспортування, транслявання інформації, представленої в будь-якому вигляді (символьна, текстова, графічна, аудіо-, відеоінформація) із використанням сучасних засобів зв'язку, котрі забезпечують інформаційну взаємодію користувачів як на локальному рівні (наприклад, у межах однієї організації або декількох організацій), так і глобальному, у тому числі в межах всесвітньої інформаційної мережі Інтернет [5, с. 241].

Упровадження телекомунікацій в освіту здійснюється в основному за чотирма напрямками: 1) інформаційне забезпечення систем освіти (створення в мережах баз даних, баз знань, віртуальних бібліотек, віртуальних мультимедійних клубів, музеїв тощо); 2) спільна проектна діяльність у різних галузях знань майбутніх соціальних педагогів, викладачів, наукових співробітників; 3) дистанційне навчання різних цільових напрямів, різних форм і видів; 4) вільні контакти користувачів мереж із найрізноманітніших приводів і питань освітньої сфери.

Мультимедіа не лише забезпечує множинні канали презентування інформації, а й створює умови, коли різні середовища доповнюють один одного. Перед майбутніми соціальними педагогами відкриваються великі можливості у творчому використанні кожного індивідуального середовища, котре має свою мову. Використання мультимедіа дає змогу майбутнім соціальним педагогам навчитися переносити дослідницькі навички на реалізацію творчих проектів. Проекти дають змогу глибше зрозуміти, як застосувати отримані знання на практиці, виробити такі необхідні в житті якості, як ініціативність, самостійність, зібраність. Мультимедійність створює психологічні мо-

менти, котрі сприяють сприйняттю й запам'ятовуванню матеріалу з включенням підсвідомих реакцій майбутніх соціальних педагогів, наприклад, перед підбиттям підсумків або формулюванням завдання може йти будь-який звук або мелодія, котра налаштовує майбутніх соціальних педагогів на певний вид роботи. Це забезпечується заздалегідь у процесі підготовки курсу й не вимагає зосередження уваги викладача. Разом із тим, важливо мати на увазі й деякі обмеження для мультимедійних комп'ютерних телекомунікацій, які впливають із технічної природи інформаційних засобів, використовуваних для передавання інформації. Останнім часом в Інтернеті набувають поширення засоби "віртуальних світів" (ВС), тривимірних об'єктів, які є вдосконаленою електронною моделлю, не книжкової сторінки (як веб-сторінка), а кімнати, музейного залу, міського майданчика тощо. Модель ВС для дидактичних цілей можна розглядати як подальше поліпшення моделі комп'ютерного слайд-фільму. Ця модель вже набула в педагогіці широкого застосування. Зафіксовано розширення її віртуальних можливостей та впровадження в неї низки принципів, властивих гіпертексту, наприклад: свобода пересування по ВС; необов'язковість суцільного перегляду ВС. Крім того, ВС має ефект присутності: можна обирати кут огляду об'єктів ВС, переміщуватися від одного об'єкта до іншого [4, с. 5].

Особливе місце в освітній діяльності посідають телекомунікаційні проекти. Телекомунікаційний освітній проект – це спільна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність майбутніх соціальних педагогів, має загальну мету, узгоджені методи, способи діяльності, спрямовані на досягнення загального результату цієї діяльності, організованої на ґрунті комп'ютерної телекомунікації.

Під навчальним телекомунікаційним проектом розуміємо спільну навчально-пізнавальну, дослідницьку, творчу або ігрову діяльність майбутніх соціальних педагогів-партнерів, організовану на ґрунті комп'ютерної телекомунікації, що має загальну проблему, мету, узгоджені методи та способи розв'язання проблеми, спрямовану на досягнення спільного результату.

Телекомунікаційний освітній проект, який проводиться, має відповідати загальним вимогам: у ньому майбутні соціальні педагоги обговорюють розв'язання проблем у реальних умовах; робота майбутніх соціальних педагогів проводиться в мережах, вона є осмисленою й активною – вони змушені систематично та чітко викладати свої думки письмово, їм доводиться надсилати й отримувати велику кількість текстової, цифрової, а іноді графічної інформації, також аналізувати інформацію, котра надходить до них, і намагатися синтезувати нові ідеї; у проекті організація взаємодії майбутніх соціальних педагогів повністю відповідає вимогам ефективної групової роботи. Після завершення роботи у проекті необхідно організувати зовнішнє оцінювання проекту, адже таким чином можна відстежити його ефективність.

Критеріями оцінювання якості проведення проекту можуть виступити: а) регулярність виходу на зв'язок; б) копії всіх відправлених й отриманих повідомлень; в) робочі матеріали; г) плани, електронні таблиці; г) результати анкетування чи інтерв'ю.

Ефективність активності й самостійності майбутніх соціальних педагогів можна відстежити за результатами їх звітів про хід їх роботи в проекті.

Основною специфічною особливістю телекомунікаційного проекту є його міжпредметність. Розв'язання проблеми, закладеної в будь-якому проекті, завжди вимагає залучення інтегрованого знання. Проте в телекомунікаційному проекті, особливо міжнародному, необхідна, як правило, глибша інтеграція знання, котра передбачає не лише вивчення власне предмета досліджуваної проблеми, а й знайомство з особливо-

стями національної культури партнера, його світовідчуття. Це завжди є діалогом культур. Організація телекомунікаційних проектів вимагає спеціальної й досить ретельної підготовки як викладачів, так і майбутніх соціальних педагогів. Такий проект має бути особливо детально структурованим, організованим поетапно з урахуванням проміжних і підсумкових результатів.

Однією з найперспективніших технологій є система портфоліо, котра, крім підвищення мотивації самостійної навчальної діяльності, дає змогу розв'язувати низку інших освітніх завдань. Існують різні варіанти студентських портфоліо відповідно до цілеспрямованості. Найефективнішою з усіх можливих форм портфоліо є комплексне електронне портфоліо.

Можливість розв'язання цих завдань дає змогу підійти до портфоліо з іншого боку, зробити його не лише й не стільки інструментом для оцінювання результатів навчальної діяльності, скільки системою всього навчального процесу. Портфоліо – це робоча файлова папка, котра містить різноманітну інформацію, яка документує набутий досвід і досягнення майбутніх соціальних педагогів. Доповнюючи традиційні контрольні-оцінні засоби, електронне портфоліо дає змогу враховувати результати, досягнуті майбутніми соціальними педагогами в різноманітних видах діяльності (навчальній, творчій, соціальній, комунікативній тощо), і є найважливішим елементом практико-орієнтованого підходу до освіти.

Крім того, портфоліо – це індивідуальна папка майбутніх соціальних педагогів, в якій фіксуються, накопичуються й оцінюються їх індивідуальні досягнення в різноманітних видах діяльності: навчальній, творчій, соціальній, комунікативній за певний період часу [2, с. 97].

М. Лебедева, О. Шилова виокремлюють такі функції електронного портфоліо [2, с. 98], як: а) накопичувальна (збирання робіт майбутніх соціальних педагогів); б) модельна (є засобом формування індивідуальної освітньої траєкторії, оскільки дає змогу кожному майбутньому соціальному педагогові виробити власну стратегію навчання, дібрати необхідні матеріали й цікаві для себе види робіт); в) рефлексивно-креативна (дає змогу усвідомити, побачити та спроектувати стратегії і прийоми використання ІКТ у власній освітній і майбутній професійній діяльності).

Існують різні портфоліо: “Демонстраційне портфоліо”, “Портфоліо зростання”, “Інструментарне портфоліо”. Модель електронного портфоліо та прийоми роботи з ним є одним із багатьох можливих варіантів використання цієї технології. Вона надає викладачеві великі можливості для розвитку та творчої реалізації цього напряму педагогічної думки, що має великий потенціал для підвищення мотивації навчальної діяльності майбутніх соціальних педагогів і досягнення необхідного рівня знання.

Важливим моментом є оцінювання портфоліо. Критеріями оцінювання портфоліо [2, с. 99] є: а) обов'язкова наявність творчих робіт з усіх обраних модулів; б) включення додаткових робіт; в) використання дослідницьких методів у процесі створення електронного портфоліо; г) самостійність при створенні портфоліо; ґ) оформлення матеріалів; д) корисність портфоліо для самих майбутніх соціальних педагогів, наявність висновків; е) наявність відгуків товаришів по групі; є) наявність матеріалів із рефлексією; ж) уявлення портфоліо; з) структура та зміст портфоліо.

Як приклад наведемо “Портфоліо досягнень майбутніх соціальних педагогів”, котрий складається з трьох основних розділів: “Портфоліо документів”, “Портфоліо робіт”, “Портфоліо відгуків”. “Портфоліо документів” – сертифіковані (документовані) індивідуальні освітні досягнення майбутніх соціальних педагогів. “Портфоліо робіт” – це зібрання творчих, дослідницьких і проектних робіт майбутніх соціальних

педагогів, інформація про елективні курси, опис основних форм і напрямів їх навчальної та творчої активності. “Портфоліо робіт” – щоденник досягнень із додатком (тексти, паперові або електронні документи, відеозаписи, фотографії тощо). Ця частина портфоліо майбутніх соціальних педагогів дає якісну оцінку за заданими параметрами: повнота, різноманітність, переконливість матеріалів, орієнтованість на обраний профіль навчання, динаміка навчальної та творчої активності, спрямованість інтересів тощо. “Портфоліо відгуків” – це характеристики ставлення майбутніх соціальних педагогів до різних видів діяльності, представлені викладачами, батьками тощо, а також письмовий аналіз ставлення самих майбутніх соціальних педагогів до своєї діяльності та її результатів (тексти висновків, рецензії, відгуки, резюме, рекомендаційні листи тощо). Ця частина портфоліо має включати автобіографію майбутніх соціальних педагогів і їх життєві плани, механізм самооцінки майбутніх соціальних педагогів, що підвищує ступінь усвідомленості процесів, пов’язаних із навчанням і вибором профільного напрямку.

Очевидним стає те, що використання всіх цих ІКТ уможлиблюється лише при достатньому технічному й методичному оснащенні.

Таким чином, інтеграція ІКТ в освітній процес забезпечує розвиток: а) конструктивного, алгоритмічного мислення завдяки особливостям спілкування з комп’ютером і роботі зі спеціалізованими навчальними програмами; б) творчого мислення за рахунок зміни змісту репродуктивної діяльності, виконання завдань евристичного, дослідницького характеру в середовищі інтелектуальних навчальних систем і моделювальних програм; в) комунікативних здібностей на ґрунті виконання спільних проєктів, у ході проведення комп’ютерних ділових ігор; г) умінь у прийнятті оптимальних рішень й адаптації у складній ситуації (у ході комп’ютерних експериментів на ґрунті моделювальних програм, при роботі з програмами-тренажерами); г) рівня компетентності у царині ІКТ, необхідного для успішної соціальної і професійної адаптації майбутніх соціальних педагогів.

Застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій саме по собі не приводить до суттєвого підвищення ефективності освітнього процесу. Доцільним є створення такого інформаційно-освітнього середовища (далі – ІОС), котре забезпечувало б процеси гуманізації освіти, підвищення її креативності, створювало б умови, максимально сприятливі для саморозвитку особистостей майбутніх соціальних педагогів [2, с. 100].

Принципова відмінність нової інформаційно-освітньої системи від традиційної полягає в специфіці її технологічної підсистеми. Інтеграція інформаційних технологій в освітній процес ОУ супроводжується радикальними змінами в усіх інших підсистемах (дидактичній, організаційній, економічній, теоретико-методологічній) освітньої системи.

Це середовище забезпечує максимальний ступінь індивідуалізації завдяки широкому використанню інформаційних і телекомунікаційних технологій, надає кожному майбутньому соціальному педагогові можливість (самостійного або у взаємодії з викладачем, який виступає в ролі консультанта, партнера) формування індивідуалізованої освітньої траєкторії. Зміст освіти, способи спілкування майбутніх соціальних педагогів зі знанням в ІОС мають бути максимально підлаштовані під особливості конкретного майбутнього соціального педагога, в напрямі врахування реальних психологічних механізмів інтелектуального розвитку його особистості, когнітивного стилю й ментального досвіду.

Нове ІОС не лише надає можливість майбутнім соціальним педагогам на кожному освітньому рівні розвинути вихідний потенціал, а й пробудити потребу в творчому саморозвитку, сформувати в них об’єктивну самооцінку. Основними вимогами

до нового ІОС є високий ступінь невизначеності та проблемності, неперервність і спадкоємність, прийняття майбутніх соціальних педагогів і включення їх в активну освітню діяльність.

ІОС допомагає змінити практику поширення інформації в ОУ, що, у свою чергу, приводить до перерозподілу відповідальності за результати навчальної роботи, дає викладачеві новий рівень свободи у прийнятті рішень про зміну організації та методів навчання та принципово змінює його роботу.

Розмаїття критеріїв оцінювання ефективності ІОС може викликати складнощі з реалізацією оцінної функції на практиці. Тому, незважаючи на всю глибину, багатокomпонентність і невичерпність особистостей майбутніх соціальних педагогів, розумним є виведення одного інтегрального критерію ефективності, котрий може бути виражений як рівень особистої орієнтованості ІОС, ступінь забезпечення умов для саморозвитку й самореалізації особистостей майбутніх соціальних педагогів [5, с. 245].

Цілі, зміст, методи та організаційні форми навчання відкритої навчальної архітектури є рухливими й доступними для зміни в межах конкретної ОУ. Однак передати викладачам відповідальність за результати роботи та право приймати рішення про організацію навчального процесу недостатньо. Вони мають отримати засоби розв'язання відповідних педагогічних завдань. В умовах інформаційного суспільства, у світі “надлишку інформації” під рукою у викладача й майбутніх соціальних педагогів мають бути всі необхідні інформаційні та методичні ресурси: відповідні текстові; графічні; аудіо- та відеоматеріали; навчальні програми й віртуальні лабораторії; методичні розробки; плани занять тощо.

Висновки. Таким чином, це новий спектр інструментів і засобів для роботи викладача й майбутніх соціальних педагогів. Засоби комп'ютерної комунікації мають доставити всі ці складники на робоче місце всіх учасників навчального процесу. Відкрита навчальна архітектура передбачає створення простору розв'язання як тих завдань, з якими працюють у самих ОУ, так і тих, які розв'язуються за їх стінами. Комп'ютерна комунікація здатна забезпечити єдиний інформаційний простір для роботи всередині академічної групи на навчальному занятті, поза заняттями й за межами ОУ. Підвищуються можливості для індивідуалізації роботи майбутніх соціальних педагогів, а також спільної роботи викладачів. Серед подальших перспектив дослідження вбачаємо необхідність розкрити особливості організації процесу системного розвитку інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів в аспекті інформатизації освіти.

Список використаної літератури

1. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании / И. Г. Захарова. – Москва : Академия, 2005. – 192 с.
2. Лебедева М. Б. Что такое ИКТ-компетентность студентов педагогического университета и как ее формировать / М. Б. Лебедева, О. Н. Шилова // Информатика и образование. – 2004. – № 3. – С. 95–101.
3. Роберт И. В. Основные направления научных исследований в области информатизации профессионального образования / И. В. Роберт, В. А. Поляков. – Москва : Образование и Информатика, 2004. – 68 с.
4. Рыкова Е. А. Ключевые компетенции: понятия, определения, подходы к формированию у обучающихся в УНПО / Е. А. Рыкова, А. З. Волкова // Профессиональное образование. Приложение “Педагогическая наука – практике. Новые исследования”. – 2004. – № 4. – С. 3–9.
5. Управление качеством образования. Серия: Образование XXI века / под ред. М. М. Поташника. – Москва : Педагогическое сообщество России, 2006. – 448 с.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2014.

Рацул А. А. Специфика использования информационно-коммуникационных технологий в процессе системного развития информационной культуры будущих социальных педагогов

Статья посвящена описанию специфики использования информационно-коммуникационных технологий в процессе системного развития информационной культуры будущих социальных педагогов. В частности, анализу подлежит использование средств информационно-коммуникационных технологий с целью повышения качества и эффективности образовательной и управленческой деятельности в образовательном учреждении. Внимание сосредоточено на использовании телекоммуникационных проектов, а также системы портфолио. Выделены основные направления, по которым происходит внедрение телекоммуникационных проектов в образовании, а также определены критерии оценки качества проведения телекоммуникационных проектов. В то же время выделены основные функции электронного портфолио и определены критерии его оценивания.

Ключевые слова: *информационная культура, будущие социальные педагоги, информатизация образования, учебный процесс, образовательный процесс.*

Ratsul A. Specificity of Usage of Informational-and-Communicative Technologies in the Process of Systemic Development of Future Social Pedagogists' Informational Culture

The specific usage of informational-and-communicative technologies in the process of systemic development of future social pedagogists' informational culture is described in the paper. In particular, the usage of informational-and-communicative technologies to improve the quality and efficiency of education and management in educational institutions is subjected to the analysis. Much attention is focused on the usage of telecommunication projects and system of portfolio. Basic directions of implementation of telecommunication projects in education (informational providing of education; common project activities in different fields of future social pedagogists', teachers' and researchers' knowledge; distance learning of different target areas, different shapes and forms; free contacts of network users in a variety of reasons and questions of the educational sphere) are singled out as well as criteria for assessing the quality of telecommunication projects (frequency of access to communication; copies of all sent and received messages; working materials; plans, electronic tables; results of questionnaires or interviews) are defined. At the same time main functions of the electronic portfolio (cumulative; model; reflexive-and-creative) are singled out as well as criteria of its evaluation (obligatory presence of creative works in all selected modules; including additional works; usage of research methods in the process of creation of an electronic portfolio; independence while creating a portfolio; formation of materials; usefulness of a portfolio for future social pedagogists, existence of conclusions; e) existence of comments from group mates; existence of materials with reflection; representation of a portfolio; structure and content of a portfolio) are defined.

Key words: *informational culture, future social pedagogists, informatization of education, learning process, teaching process.*